

БУЛІНГ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Задорожна-Княгницька Л.В.

*докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри педагогіки та освіти
Маріупольського державного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9876-5797>*

Погомій М.П.

здобувачка вищої освіти Маріупольського державного університету

Заклад загальної середньої освіти є одним з найважливіших інститутів соціалізації особистості, формування її моральних якостей. На жаль, в умовах викликів, на які змушена відповідати Україна в останні роки, надзвичайно загострилася проблема шкільного булінгу. Отже, пошук шляхів вирішення цієї проблеми належить до пріоритетних завдань вітчизняної теорії та практики.

У державних нормативних документах булінг (цькування) визначається як діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1, с. 1].

Найголовнішою проблемою, що стосується цькування в школі, науковці називають розрив між поколіннями. Посилення цінностей індивідуалізму в суспільстві, який витісняє на другий план цінності сім'ї, та розвиток інформаційних технологій, що дозволяють дітям самостійно отримувати необхідну інформацію, призвели до втрати батьками монополії на свій авторитет по відношенню до дитини. Саме через цей розрив у комунікації поколінь 48% дітей ніколи не розповідали про випадки насилля в школі, а 25% – говорили про це не з дорослими, а з другом, братом чи сестрою. 40% дітей, які замовчують факти булінгу, соромляться про це говорити, а 22% вважають булінг нормальним явищем. На жаль, у більшості випадків дорослі

ігнорують факти насилля між дітьми. Лише третина дорослих у таких ситуаціях стає на бік постраждалої дитини. Така реакція підриває довіру дітей до вчителів та батьків [2, с. 1].

Жертвою булінгу найчастіше стають діти з незвичайною зовнішністю (помітні шрами, косоокість тощо або ж зовнішністю, не звичною для даної громади, – інший колір шкіри, розріз очей тощо); замкнуті і сором'язливі діти, з низькою самооцінкою, неуспішні у спілкуванні; діти, у яких немає друзів серед однолітків (більш успішні в спілкуванні з дорослими; часто діти зі специфічними інтересами, що призводить до сприйняття їх як «диваків», талановиті та обдаровані); фізично слабші за однолітків хлопчики; у молодших класах – неуспішні у навчанні, неохайно одягнені діти. Жертвою булінгу може стати дитина, погляди якої відрізняються від загальноприйнятих у даному колективі, нові учні у класі, родина якої була активним учасником протестних акцій. Діти можуть не розказувати про ці випадки нікому з дорослих. Особливо це стосується хлопчиків, від яких батьки через поширеність гендерних стереотипів вимагають, щоб ті були мужніми і протистояли цькуванню [5, с. 11].

На думку С. Кривцової, цькування завжди починає одна людина для того, аби затвердити свій авторитет, розважитися або отримати якусь вигоду. Решта дітей, спостерігаючи за діями булера, або їх ігнорують, або обурюються та намагаються втрутитися. У тому випадку, коли жертва не чинить опір, а вчитель ігнорує ситуацію, діти відчують безпорадність, і їхній настрій може змінитися – від співчуття жертві до роздратування і байдужості [2, с. 2].

Необхідність вирішення проблеми шкільного булінгу обумовила закріплення прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу на державному рівні [3, с. 2]. Зокрема, керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування): розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню); розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших

осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для ухвалення рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування; забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування); повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) [3, с. 26].

Здобувачі освіти мають право на захист під час освітнього процесу від булінгу (цькування), отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування). Зобов'язані повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування), свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб [3, с. 53].

Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на захист під час освітнього процесу від булінгу (цькування). Зобов'язані повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування) [3, с. 54].

Батьки здобувачів освіти мають право отримувати інформацію про діяльність закладу освіти, зокрема щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг особам, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування), подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу, вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу. Зобов'язані сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування), виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти [3, с. 55].

Нині функціонування освітніх закладів регулюється значною кількістю нормативних документів державного, обласного та районного рівнів, які охоплюють різні сфери їх діяльності: навчальну, виховну, методичну, адміністративну, фінансову, господарську тощо. Кожен з них, у свою чергу, покликаний максимально допомогти педагогічним працівникам сумлінно виконувати свої професійні обов'язки, учням у комфортних умовах оволодівати важливими для майбутнього життя знаннями, а батькам бути активними учасниками навчально-виховного процесу [4, с. 2].

Для компенсування прогалин, які зустрічаються в системі захисту та безпеки особистості у навчальному закладі, є створення та запровадження Кодексу безпечного освітнього середовища (КБОС), що являє собою документ закладу освіти, який має регулювати всі напрями діяльності закладу щодо порушень прав особистості на безпеку, а також питання її підтримки та втручання в ситуації, коли може виникати загроза її життю, здоров'ю та благополуччю. У ньому мають бути зазначені конкретні дії, що стосуються, насамперед, захисту дітей від різного роду загроз, ризиків під час перебування в навчальному закладі, а також чіткі рекомендації щодо забезпечення учням і вчителям комфортних умов життєдіяльності [4, с. 6].

Реалізація КБОС стає можливою за умови проведення спеціального навчання (воно може бути внутрішнім, зовнішнім або через мережу Інтернет) для усіх учасників освітнього процесу навчального закладу. Зокрема, для учителів і батьків навчання, яке передбачає набуття знань і навичок, необхідних для створення та підтримки безпечних умов, нейтралізації тих ризиків і загроз, які можуть виникнути під час освітнього процесу. Отже, розпочинаючи таке навчання, варто окреслити коло питань, які будуть порушуватись у навчальних програмах з розробки документа закладу [4, с. 5].

Таким чином, положення КБОС розробляються усіма учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками), із врахуванням потреб кожної групи, а отже, і виконуватися ці положення мають так само усіма. Проте слід зауважити, що жодна школа не може запровадити одночасно всі правила,

тому дуже важливо розробити план із зазначенням пріоритетів і строків виконання. План має бути реалістичним і пристосованим до особливостей кожної окремої школи. Якщо усі, визначені у КБОС вимоги, виконуватимуться, тоді заклад освіти стане безпечним місцем, де будь-яка ризикована, небезпечна ситуація швидко виявляється та вживаються необхідні заходи для захисту особистості від фізичних, психологічних і соціальних ризиків та загроз [4, с. 7].

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 груд. 2018 р. № 2657-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення 16.10.2020).
2. Булінг в школі, причини та наслідки. Михайло-Коцюбинська об'єднана територіальна громада: веб-сайт URL : <https://mkocubynska-gromada.gov.ua/news/1537779230/> (дата звернення 16.10.2020).
3. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII веб-сайт URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 16.10.2020).
4. Цюман Т. П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. Київ : 2018. 56 с. (дата звернення 16.10.2020).
5. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. /Н.П. Бочкор та ін. Київ: 2015. 84 с. (дата звернення 16.10.2020).

**Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Лабораторія психології дошкільника**

**До 75-річчя наукової діяльності
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
та Лабораторії психології дошкільника**

**РЕГУЛЮЮЧА ДІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
У ЖИТТІ ДИТИНИ**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(12 Листопада 2020 року, м. Київ)**

Київ – 2020

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 12 від 29.10.2020 р.)

Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини : м-ли міжн. наук.-практ. конф. (12 листоп. 2020 р., м. Київ). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 227 с.

У збірнику представлено матеріали виступів учасників міжнародної науково-практичної конференції «Регулююча дія ціннісних орієнтацій в житті дитини». Збірник складається з двох частин. У Частині I визначено теоретико-методологічні засади вивчення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку, розкрито зміст науково-методичного забезпечення процесу становлення ціннісних орієнтацій дошкільників в умовах дошкільних закладів та сім'ї. У Частині II представлено досвід впровадження наукових розробок у практику дошкільної та початкової освіти.